

за 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/druk/katalog/kat_u/publ7_u.htm. – Назва з екрана.

8. Статистичний збірник «Соціальні індикатори рівня життя населення» за 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/druk/katalog/kat_u/publposl_u.htm. – Назва з екрана.

9. Сундук А. М. Регіональний вимір економічної безпеки України : монографія / А. М. Сундук. – К. : Логос, 2007. – 182 с.

10. Хромушина Л. А. Еколого-економічна безпека розвитку сільськогосподарських підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 / Л. А. Хромушина ; М-во аграр. політ. України, Житомирськ. нац. агроеколог. ун-т. – Житомир, 2009. – 20 с.

11. Шабінський О. В. Економічна безпека підприємств аграрного сектору України : теорія, методологія та механізм реалізації : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.04 / О. В. Шабінський ; ЛНАУ. – Луганськ : ЛНАУ, 2010. – 40 с.

УДК 338.246.87 (477)

С.С. Молодецький
*здобувач кафедри управління
фінансово-економічною безпекою,
Університет економіки та права «КРОК»*

Виникнення та сучасний стан рейдерства в Україні

У статті розкрито поняття «рейдерство», визначено та проаналізовано ознаки рейдерської діяльності. Досліджено основні стадії виникнення та формування рейдерства в Україні.

Ключові слова: рейдерство, недружнє захоплення чужого майна, рейдерські атаки, силове підприємництво.

С.С. Молодецький
*соискатель кафедры управления
финансово-экономической безопасностью,
Университет экономики и права «КРОК»*

Возникновение и современное состояние рейдерства в Украине

В статье раскрыто понятие «рейдерство», определены и проанализированы признаки рейдерской деятельности. Исследованы основные стадии возникновения и формирования рейдерства в Украине.

Ключевые слова: рейдерство, недружественный захват чужого имущества, рейдерские атаки, силовое предпринимательство.

S.S. Molodetskiy
External PhD Student
of Financial and Economic Security Management Department
«KROK» University

Origin and Current State of Raiding in Ukraine

The concept “raiding” is revealed, signs of raider activity are defined and analysed. The main stages of emergence and raiding formation in Ukraine are investigated.

Keywords: raiding, capture of someone else's property, raider attacks, forceful entrepreneurship.

Постановка проблеми

Прагнення України ввійти до єдиного економічного європейського простору вимагає суттєвих змін у багатьох сферах життєдіяльності держави, зокрема корпоративній. Пріоритетне значення для належної та безпечної діяльності акціонерних товариств має протидія рейдерству, яке не тільки дезорганізує роботу суб'єктів господарської діяльності, а й спричиняє соціальне напруження в суспільстві.

Відомо, що через процеси незаконного привласнення чужого бізнесу (рейдерство) пройшла економіка майже всіх розвинених держав світу, страждають від неї й країни, що розвиваються. Слід підкреслити, що в Україні це явище набуло надмірного цинізму та агресії. Протягом останніх років рейдерство в нашій країні перетворилося на справжню суспільну катастрофу, що загрожує позитивному розвитку української економіки, спричиняє колапс правової системи, висвітлює сумнівні перспективи існування та розвитку приватного середнього та малого бізнесу. Так, за оцінками експертів інвестиційних компаній, щорічний обсяг сегмента поглинань і злиття становить в Україні понад 3 млрд. дол., дві третини поглинань мають недружній характер рейдерських захоплень. Зазначимо, що на сьогодні в нашій країні діє щонайменше 40-50 спеціалізованих рейдерських груп, які складаються з досвідчених юристів та економістів, а кількість рейдерських захоплень сягає 3 тис. на рік.

Рейдерство, незважаючи на те, що є порівняно новим явищем в українському суспільстві, стало однією з найпопулярніших тем сьогодення не тільки серед підприємців і професійних юристів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Останнім часом відбувається підвищення уваги до питання протидії рейдерству в Україні, що призвело до активізації відповідних наукових пошуків. Концептуальні основи проблеми рейдерства та способи його подолання були і є об'єктом дослідження вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема: З. Живка [1], О. Кальмана [2], Ю. Кіржецького [3], О. Москалика [4], А. Єфименка [6], О. Дічека, Ю. Нікітіна [7], Д. Андреева [9], Б. Андрушківа [10], П. Берназа [11], А. Киреева [12], С. Москаленка [13] та інших.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

За межами дослідження залишилися питання термінологічного апарату рейдерства, що обумовлено недосконалістю чинного корпоративного та кримінального законодавства. При цьому найбільшу складність становить визначення змісту термінів «рейдерство», «ознаки рейдерства», «стадії виникнення рейдерства».

Недостатньо висвітлено питання характеристики рейдерства як суспільно негативного явища.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження змістового наповнення поняття «рейдерство», визначення та аналіз ознак рейдерської діяльності, дослідження основних стадій виникнення та формування рейдерства в Україні та на цій основі надання повної характеристики рейдерства як суспільно негативному явищу.

Виклад основного матеріалу дослідження

Попри суттєву загрозу, яку несе в собі рейдерство як суспільно небезпечне явище, у сучасній юридичній та економічній науці практично відсутній усталений понятійний апарат з цього питання, тривають дискусії щодо поняття та змісту рейдерства. Так, одні науковці (зокрема П. Берназ та О. Середа) вважають, що під рейдерством слід розуміти комплекс дій (здебільшого незаконних), які здійснюються особами з метою заволодіння майном іншого суб'єкта (фізичної або юридичної особи) [11]. У цьому разі мета рейдерської атаки полягає в отриманні прибутку за рахунок завдання збитків (матеріальних, репутаційних тощо) іншій особі.

На думку З. Варналій та І. Мазур, під рейдерством слід розуміти недружнє, поза межами дії цивільного законодавства, спрямоване проти волі власника, захоплення чужого майна на користь іншої особи, встановлення над майном повного контролю нового власника в юридичному та фізичному розумінні з використанням корумпованості чиновників та (або) із застосуванням сили [15]. Вважаємо за можливе зробити таке зауваження до поданого визначення: на думку вказаних учених, недружнє захоплення майна власника може відбуватися тільки поза межами дії цивільного законодавства, однак чинне кримінальне законодавство України передбачає настання кримінальної відповідальності. Також підкреслимо, що недружнє захоплення чужого майна на користь іншої особи та встановлення над майном повного контролю може здійснюватися і без порушення норм законодавства.

Існує також точка зору, відповідно до якої під рейдерством слід розуміти загальну назву ланцюжка операцій, що за допомогою прогалин у законодавстві дає змогу отримати у володіння певний капітал. У такому разі О. Беліков зазначає, що рейдерство є більш-менш законним, складним, високоінтелектуальним і високоприбутковим бізнесом в Україні [14].

На думку О. Кирєєва, рейдерство – це систематична проектна діяльність на ринку корпоративного контролю, що спрямована на несилоне правове та неправове отримання контролю над активами інших суб'єктів економічної діяльності із завданням їм економічних та інших видів збитків [12]. Вважаємо, що визначення поняття «рейдерство», надане О. Кирєєвим, у цілому повною мірою характеризує зміст цього терміна, але слід зробити наступне зауваження. Так, на думку О. Кирєєва, несилоне правове та неправове отримання контролю над активами інших суб'єктів економічної діяльності (тобто несилевий характер дій рейдерів) є однією з характерних ознак рейдерства. Підкреслимо, що дії рейдера можуть мати як несилевий, так і силевий характер, оскільки неправове отримання контролю над активами може відбуватися не лише в юридичному, а й у фізичному сенсі з використанням корумпованості посадових осіб та із застосуванням сили. Звісно, рейдери намагаються використати передусім законні інструменти здійснення впливу на контрагентів (наприклад судові позови, змова з компаніями-контрагентами фірми-мішені, ініціювання перевірок з

боку податкових органів, органів внутрішніх справ тощо). Застосування ж сили є характерним для таких видів рейдерських атак, як силове підприємництво та «чорне» рейдерство. Зазначимо, що ключовою ознакою рейдерства в Україні є переважання жорстоких ворожих поглинань із використанням адміністративного ресурсу [7].

У Міністерстві внутрішніх справ України його трактують як силове захоплення спірних підприємств, у тому числі, виконання судових рішень на користь тих або інших власників. Однак украї складно встановити, чим застосування сили в процесі привласнення чужої власності відрізняється від інших видів злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України.

Представники Служби безпеки України вважають рейдерство протиправним захопленням акціонерних товариств, у тому числі з державною часткою власності, іншими комерційними структурами за допомогою міноритарних акціонерів. У такому разі подібна протиправна схема заволодіння акціонерними товариствами, супроводжена силовими захопленнями адміністративних приміщень і зміною керівництва, розглядається як окремий вид економічного злочину.

Генеральна Прокуратура України визначає рейдерство як злочинну діяльність організованих злочинних угруповань з привласненням чужої власності шахрайським шляхом із використанням неправомірних судових рішень і за участю корумпованих чиновників.

«Рейдер» у перекладі з англійської – «захоплення». Експерти характеризують рейдерську діяльність як «злагоджену командну роботу висококласних спеціалістів: юристів, економістів, аналітиків, бухгалтерів, аудиторів, силовиків, спрямованих у потрібне русло організатором, що має певний адміністративний та фінансовий ресурс. Підґрунтям існування рейдерства як явища є та обставина, що захоплення компанії є найдешевшим способом її придбання. Метою таких дій може бути захоплення як готового бізнесу, так і активів компанії, що мають значну ринкову вартість, із мінімальними витратами та з метою їх подальшого продажу.

Водночас, не є винятком також інші цілі рейдерського захоплення підприємств, серед яких, зокрема, виділяють:

- отримання контролю над наявними у підприємства-жертви налагодженими комерційними зв'язками, брендовою торговою маркою тощо;
- усунення конкурента шляхом ліквідації підприємства, незалежно від цінності його активів і пасивів;
- доступ до дочірніх компаній (одержання контролю над підприємством виступатиме опосередкованою метою).

Слід відзначити низку факторів поширення українського рейдерства, зумовлених трансформацією вітчизняної економіки, а також відсутністю ефективних систем організації процесів виробництва та управління ними:

- корупція у владних структурах і правоохоронних органах, які сприяють реалізації неправомірних зазіхань на власність;
- недосконалість законодавства, що стосується корпоративних відносин, процесів злиттів і поглинань, захисту власності;
- відсутність у країні фондового ринку, який би нормально функціонував, непублічність більшості власників, «непрозорість» фінансових потоків підприємств, їх намагання приховати свої прибутки шляхом виплати заробітної плати в конвертах і «ручного» розподілу дивідендів, що створює критичну кількість невдоволених акціонерів і збільшує кількість тих, хто бажає незаконно захопити бізнес [5].

Основні передумови виникнення та розвитку в Україні рейдерства:

- формування корпоративного законодавства в країні без єдиного стратегічного підходу, у зв'язку з чим воно є суперечливим і неповним;
- відсутність єдиної прозорої системи реєстрації прав власності на цінні папери; випуск та обіг акцій переважно в документальній формі;
- відсутність адекватної системи адміністративно-правових засобів захисту прав інвесторів на цінні папери та, передусім, засобів відповідальності за правопорушення на ринку цінних паперів.

На нашу думку, в історії виникнення та становлення інституту рейдерства в Україні можна виділити чотири основні стадії:

- створення передумов для виникнення інституту рейдерства (1991-1998 рр.);
- зародження рейдерства в Україні (1999-2002 рр.);
- масове поширення рейдерства (2003-2005 рр.);
- пошук та реалізація принципово нових форм рейдерських атак (із 2006-2007 рр.).

До передумов виникнення та розвитку в Україні рейдерства слід також віднести корупцію в органах державної виконавчої та судової влади, яка призводить до прийняття посадовими особами та судьями завідомо неправомірних рішень, що порушують права та законні інтереси інвесторів на цінні папери.

В Україні рейдерство має кримінальний характер і фактично стало інструментом позбавлення законних і добросовісних власників їх майнових прав із застосуванням різноманітних протиправних схем.

Рейдерство має кримінальний аспект і законний, тобто як «незаконне захоплення підприємства», так і «недружнє (вороже) поглинання». Таким чином, на нашу думку, доречно подати таке визначення рейдерства, яке повною мірою відображало б усі сторони цього явища. Отже, рейдерство – це незаконне захоплення підприємства з метою заволодіння його активами та з використанням незаконних методів і засобів (кримінальне рейдерство) або недружнє чи вороже поглинання підприємства з використанням законних (правових) засобів з тією ж метою. Це визначення охоплює всі форми та види рейдерства, так зване біле, сіре та чорне рейдерство.

Загалом, ринок рейдерських послуг в Україні складається приблизно із сотні середніх і дрібних фірм, здебільшого юридичних, що можуть займатися як рейдерською, так і антирейдерською діяльністю: захистом суб'єктів підприємництва від рейдерських атак. Структура фірми-рейдера має багато спільного з PR-компанією. У складі фірми-рейдера є юрист, економіст, особа, яка відповідає за зв'язки з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, криміналітетом. У команді може бути також психолог, журналіст, іноді колишні працівники спецслужб. На чолі організації стоїть лідер-стратег, а кожен член організації має конкретні завдання. Рейдерська організація діє на основі проектного менеджменту: команда та варіанти рейдерської атаки підбираються під кожний конкретний проект.

Для вибору схеми захоплення підприємства рейдери розпочинають свою діяльність зі збору інформації. Далі аналізують можливості супротивника, урахувавши систему охорони, підготовленість, професіоналізм його співробітників, матеріально-технічне забезпечення, відносини з приватними охоронними структурами та правоохоронними органами, судовими інстанціями, місцевими та вищими органами влади.

Наступним етапом є реалізація плану захоплення підприємства. Розробляючи ту чи іншу схему рейдерської атаки з урахуванням кінцевої мети (розширити

свій бізнес, отримати активи, ліквідувати підприємство тощо), рейдери обирають певні тактичні прийоми з цілого арсеналу рейдерського інструментарію, до якого входять:

1. Протизаконні засоби:

- складання протоколів фіктивних зборів або підробка самих протоколів;
- застосування насильства чи погроз до власників або керівників підприємств чи їхніх близьких.

2. Законні формою, але протиправні за змістом у своїй сукупності засоби:

- ухвали суддів про застосування заходів із забезпечення позовів; арешти банківських рахунків і рахунків у цінних паперах;
- судові рішення про визнання недійсними рішень загальних зборів та інших органів управління товариства, їх установчих документів.

3. Заходи організаційного характеру:

- підрив авторитету та ділової репутації як самого підприємства, так і його керівника;
- налагодження зв'язків із працівниками підприємства для одержання необхідної інформації або введення свого агента в трудовий колектив [8].

Українські рейдери застосовують у своїй діяльності такі схеми та методи:

- використання міноритарного пакета акцій і неправомірних судових рішень, які для «розмивання» контрольного пакета акцій визначають, що добросовісний акціонер узагалі не є акціонером, не може брати участі у зборах акціонерів тощо (при цьому судом блокується участь у зборах акціонерів власника великого пакета акцій; без участі власника контрольного пакета акцій збори акціонерів приймають рішення про зміну менеджменту та додаткову емісію, яка «розмиває» цей контрольний пакет);

- скуповування боргів підприємства, його штучне банкрутство та початок процедури санації використовувалися в роки масової приватизації, однак і нині є популярними, хоча поступово відходять у минуле, поступаючись місцем більш результативним схемам захоплення;

- скуповування міноритарних пакетів акцій на фондовому ринку або безпосередньо у дрібних акціонерів з метою одержання контрольного пакета акцій;

- махінації з реєстром акціонерів (за такою схемою: міноритарний акціонер подає (як правило, у день придбання однієї акції або відразу на наступний день) позов до суду з будь-якою (часто нереальною) вимогою до компанії або її менеджменту, судові рішення забезпечує позов і постановляє передати реєстр іншому реєстраторові, утворюючи тим самим для підприємства одразу два реєстри, що провокує нові довгі та запутані судові процеси для визначення справжнього реєстру (при цьому сторона-нападник відстоює справжність вилученого реєстру, а атаковане підприємство починає процедуру відновлення цього документа), тоді як замовники такої процедури списують акції особистих рахунків власників, продають і перепродають їх через «добросовісних покупців»);

- «таємні» збори акціонерів, які проводять міноритарії, обираючи на них нову раду директорів і призначаючи новий менеджмент підприємства.

Найбільш привабливими для поглинань в Україні є промисловість, споживчі товари, фінансовий сектор, енергетика, сільське господарство, телекомунікації. Саме в цих секторах протягом першого кварталу 2011 р. спостерігалася найбільша активність стосовно кількості угод із поглинань та злиттів

Висновки

Головними наслідками рейдерства в Україні є: негативний вплив на підприємницький клімат; дестабілізація роботи вітчизняних підприємств; руйнація

трудова колективів та соціальні конфлікти; формування несприятливого інвестиційного клімату та міжнародного іміджу країни в цілому тощо.

Оскільки рейдерство в Україні є реальною загрозою економічній безпеці держави, то виникає необхідність у вдосконаленні чинного корпоративного законодавства та реформуванні вітчизняної судової системи.

Поширенню рейдерства в Україні сприяє недосконалість чинного корпоративного та кримінального законодавства і судової системи, корумпованість органів державної влади, відсутність політичної волі у керівництва країни, щоб зупинити ці злочини. Для ефективної протидії рейдерству потрібна система заходів, серед яких варто виділити найбільш важливі: принципова політика вищого керівництва держави, спрямована на усунення причин, що породжують силові варіанти переділу власності; удосконалення законодавчої бази; реформування судової системи з відповідною корекцією процесуального права; упровадження міжнародних стандартів боротьби з протиправними поглинаннями; активна участь широкої громадськості та ЗМІ у вирішенні цієї проблеми.

Отже, подолання рейдерства в Україні, яке набрало широких масштабів і супроводжуються сукупністю негативних наслідків для національної економіки, вимагає прискорення вжиття заходів з удосконалення чинного корпоративного законодавства, ліквідації практики корупційних зловживань і реформування вітчизняної судової системи.

Література

1. Живко З. Б. Рейдерство : фермент ринкової економіки / З. Б. Живко. – Львів : Ліга Прес, 2009. – 243 с.
2. Кальман О. Г. Рейдерство : причини та заходи протидії / О. Г. Кальман // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2009. – № 3. – С. 12-17.
3. Кіржецький Ю. І. Проблеми рейдерства в Україні / Ю. І. Кіржецький // Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання. – 2010. – № 17. – С. 9.
4. Москалик О. М. Рейдерство в Україні як загроза національній безпеці / О. М. Москалик // Механізм правових регулювань правоохоронної та правозахисної діяльності. – 2010. – № 5. – С. 11.
5. Хатнюк-Кухневич Ю. А. Рейдерство в Україні : загальна характеристика / Ю. А. Хатнюк-Кухневич // Актуальні проблеми протидії злочинам у сфері економіки : Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – 2010. – № 26. – С. 3.
6. Єфименко А. Рейдерство або ринок контролю / А. Єфименко // Юридичний журнал – 2008. – № 11. – С. 12.
7. Дічек О., Нікітін Ю. Рейдерство в Україні : правові ознаки і шляхи запобігання / О. Дічек, Ю. Нікітін // Юридичний журнал. – 2008. – № 5. – С. 97
8. Устаєв Н. Как противостоят рейдерству / Н. Устаєв // Діловий вісник. – 2007. – № 4. – С. 16.
9. Андреев Д. Протиправне захоплення та поглинання акціонерних товариств (рейдерство) в Україні : загроза економічній безпеці / Д. Андреев // Право і безпека. – 2007. – № 6 (2). – С. 51.
10. Андрушків Б. М. Економічна та майнова безпека підприємства та підприємництва. Антирейдерство / Б. М. Андрушків, Л. Я. Малюта. – Тернопіль : Тернограф, 2008. – 424 с.
11. Берназ П. В. Рейдерство в Україні : визначення поняття / П. В. Берназ, О. О. Серєда // Проблеми цивільного та господарського права. – 2008. – № 1. – С. 82-84.
12. Киреев А. Ю. Рейдерство в Российской экономике : сущность, тенденции, возможность противодействия : автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / А. Ю. Киреев. – М., 2008. – 22 с.
13. Москаленко С. Рейдерство : загальна характеристика, окреслення проблеми та шляхи боротьби / С. Москаленко // Юридичний журнал. – 2007. – № 3. – С. 23-28.
14. Беліков О. Рейдерство в Україні – реалії сьогодення / О. Беліков // Юридичний журнал. – 2007. – № 4 – С.105-109.

15. Варналій З. Основні передумови та шляхи подолання рейдерства в Україні [Електронний ресурс] / З. Варналій, І. Мазур // Аналітичні записки щодо проблем і подій суспільного розвитку. – К. : Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України, 2007. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/juli/1.htm>

УДК 338.24.021.8

О.В. Рудковський
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки,
Національний транспортний університет

Теоретичні засади дослідження інституту економічної безпеки

У статті проаналізовано правові аспекти забезпечення економічної безпеки. Розглянуто визначення «національна безпека» відповідно до діючого законодавства, класифікацію національних економічних інтересів. Проаналізовано сутність поняття «економічна безпека підприємства» та запропоновано його тлумачення. Уточнено понятійно-термінологічний апарат категорії «безпека».

Ключові слова: безпека, економічна безпека.

А.В. Рудковский
кандидат экономических наук,
доцент кафедры экономики,
Национальный транспортный университет

Теоретические основы исследования института экономической безопасности

Проанализированы правовые аспекты обеспечения экономической безопасности. Рассмотрены определение «национальная безопасность» в соответствии с действующим законодательством, классификация национальных экономических интересов. Проанализирована сущность понятия «экономическая безопасность предприятия» и предложено его толкование. Уточнен понятийно-терминологический аппарат категории «безопасность».

Ключевые слова: безопасность, экономическая безопасность.

O.V. Rudkovsky
Ph.D in Economics,
Associate Professor of Economic Department,
National Transport University

Theoretical Basis of Research of the Economic Security Institute

The legal aspects of economic security are analyzed. The definition of “national security” under the efficient law is considered. The classification of national economic interests is made.